

California über alles*

*Let my inspiration flow
in token rhyme suggesting rhythm
that will not forsake me
till my tale is told and done.
While the fire lights aglow,
strange shadows from the flame will grow
till things we've never seen, seem familiar.*

(Grateful Dead, *Terrapin Station*, 1977)

Za začetek¹

Če je bralcu iz srednje šole ostalo kaj matematičnega znanja, se bo najbrž spomnil tudi splošnih formul za reševanje kvadratnih enačb. Sicer pa so zanje vedeli že stari Babilonci. Do podobnih formul za enačbe tretje in četrte stopnje so se dokopali italijanski renesančniki v 16. stoletju. Tem so bila zelo pri srcu izzivanja na pravcate dvoboje, češ mar ti znaš rešiti to enačbo. Tudi neprekosljivo mojstrstvo v tovrstnih dvobojih pa učitelju matematike Tartagliu ni pomagalo, ko mu je pretkani Cardano izmaknil formule za enačbe tretje stopnje. Seveda so se matematiki spravili tudi nad enačbe pete stopnje,

pa so se po dolgih treh stoletjih brezuspešnih poskusov morali sprijazniti z utemeljitvami Abela in Galoisa, da tako zanje kot za enačbe višje stopnje formul preprosto ni. Razloge, zakaj se stvar zalomi prav pri številu 5, bomo seveda zamolčali in raje pogledali nekatere usodne analogije zunaj matematike. Tezo, da je prav 5 prvo število, ki ni vgrajeno v temelje naše civilizacije, ampak nekako lebdi zgolj nekje na njenem obrobju, utemeljimo na tem mestu z naslednjim premislekom.

* *To sicer ni moj izmislek, niti kakšna izpeljanka pruskega bojnega klica, pač pa naslov komada kalifornijske punk skupine Dead Kennedies z začetka osemdesetih let.*

¹ *Spis temelji na mojih večkratnih daljših obiskih v Ameriki - pri čemer z Ameriko vselej mislim prav Združene države - med leti 1980 in 1992 ter še posebej na štirih letih življenja in dela tam v obdobju 1984/88 ter na zadnjem polletnem srečanju z Ameriko, od koder sem se vrnil marca letos in na zadnjem krajšem stiku z ameriško zahodno obalo oktobra in novembra letos. Če se je moja prva izkušnja z Ameriko začela na vzhodni obali in se za leto dni zaustavila na srednjem vzhodu, vse moje nadaljnje življenje tam pa je vezano na Kalifornijo, bolj natančno na Santa Cruz, univerzitetno mesto na pacifiški obali, južno od San Francisca. Zorni kot mojega pogleda na Ameriko je zato zelo zelo kalifornijsko nagnjen.*

Celotna zahodna kultura z vsemi spremljajočimi religioznimi in filozofskimi ogrodji je pravzaprav zasnovana na številih 1, 2, 3 in 4, pri čemer je slednje vselej izpeljano iz števila 2. Najprej število 1 kot *princip individualnosti*, ki izraža abstrakcijo posameznika, nato število 2 kot *princip dualnosti*, ki je metafora za komunikacijo dveh posameznikov (pa naj gre za nasprotnost ali komplementarnost), in končno še število 3 kot *princip triade*, ki predstavlja temeljni gibalni trisopenjski krog - tukaj mu bomo rekli krog restrikcije/ekstenzije/simetrije. Temeljna značilnost vsakega živega organizma od najmanjše bakterije do kompleksne človeške družbe je namreč dinamičnost njegove narave. Ta se kaže v zmožnosti samoohranjanja - aktu restrikcije - in hkrati v zmožnosti samopreseganja - aktu ekstenzije. Kljub notranjim in zunanjim izzivom, ki narakujejo nenehno spreminjanje in prilagajanje, organizem ohranja zanj značilno strukturo. Deluje torej v stanju dinamične stabilnosti. To pulziranje med restrikcijo in ekstenzijo določa obseg simetrije, mere živosti organizma. Če nadaljujemo, je številu 4 prirejen princip vselej izpeljan z dvakratno uporabo principa dualnosti in je zato redundanten. In število 5? To in še kakšno drugo, na primer število 7, je sicer mogoče zaslediti v umetnosti in v nekaterih okulturnih sistemih (pentatonski lestvici, sistemih petih elementov *zemlja/voda/oganj/zrak/eter*, na sedmih nebesnih telesih utemeljenih starih astroloških sistemih pa iz njih izpeljanem sedemdnevem tednu itd.). Toda pomen okultizma je slej ko prej že po definiciji marginalen - in prav je tako -, naboj umetniških praks pa kljub subverzivnosti od oblasti vselej večje.

Če opazovanje neke kompleksne družbe - in Amerika to gotovo je - temelji zgolj na uporabi spoznavnih sistemov, izpeljanih iz zahodne racionalne misli, bo slika sicer koherentna, tako kot so povsem jasne formule za reševanje enačb največ četrte stopnje, zakrila pa bo vrsto posamičnosti, ki odločilno vplivajo na kompleksnost družbe. Njihov opis je možen z ad hoc prijemi iz različnih zvrsti umetnosti in okultizma. Pa tudi matematike, a morda v neki daljni prihodnosti. Zato se opisa ameriške družbe lotevam tako, da sicer prikazem nekaj za moj pogled ključnih manifestacij principov individualnosti, dualnosti in triade, vzporedno temu pa poskušam odstreti tudi nekatere skrivnosti te družbe, ki jih ti principi ne dosežejo.²

O Indijancih ali osnovni konflikt ameriške družbe

Prvo leto svojega službovanja v Ameriki sem sredi osemdesetih let preživel na *University of Minnesota* v Duluthu, menda tamkajšnjem najhladnejšem univerzitetnem mestu. Univerzitetni kampus je zaradi polarnih temperatur v mesecih občutno predolge zime zgrajen tako, da se je po podzemnih hodnikih mogoče premikati znotraj celotne univerze. Iz tistih dolgih hodnikov se mi v spominu še vedno rišejo srečanja s študenti Indijanci skupaj s spremljajočimi občutki radosti in bolečine. Radosti ob pogledu na različnost njihovih obrazov in oči, ki so obetali prvo resnično drugačnost v moreči uniformiranosti ameriškega življenja. Bolečine ob zvezu njihovega glasu, ki je bil le tipična ameriška različica angleščine. Obrazi, trši in otožnejši - kot bi hoteli in vedeli, kako lahko iz zemlje načrpajo več energije kot beli ljudje -, so resda sevali stare modrosti, a tudi silno nemoč, značilno za ljudi, zlite z naravnim okoljem, ko spoznajo, da jim navali agresivnih tujcev prinašajo počasno a zanesljivo smrt. Saj človek najbrž še nekako prenese misel na pretrgane korenine v tuji zemlji; tam se pač posuši ali pa na novo ukorenini. Biti priča počasnemu umiranju lastnega ljudstva na domačih tleh pa mora navdati s frustrirajočim občutkom popolne nemoči v še takšne modrosti zatopljeno dušo. Spomnim se tedaj tistih ljudi, ki so v Wisconsinu sredi 80. let nosili značke z napisom "Save a dear - kill an Indian" v znak protesta proti starim sporazumom med lokalnimi Indijanci in ameriško vlado, ki je Indijancem dovoljevala neomejen lov na jelene. Ali pa prav razsvetljujočega pogovora reporterja nizozemske televizije z lastnico podjetja za promet z nepremičninami, mlado gospo značilno ameriških lastnosti; ki se na reporterjevo pripombo oziroma vprašanje, ali ve, zakaj jim Indijanci pravijo "Yankee", skomignila z rameni, češ da ni nikoli razmišljala. Ker ste po njihovem tatovi, ji je pomagal novinar. Zakaj tatovi, zato, ker smo kapitalisti? Ne, ker ste jim vzeli zemljo in jih ob tem izigrali z goljufivimi pogodbami, kosi papirja, ki niso nič veljali.

² Med bivanjem v Ameriki sem se v glavnem gibal v treh specifičnih okoljih: na univerzi, med okultniki in znotraj pojave *The Grateful Dead*, spletenega okoli istoimenske kalifornijske glasbene skupine. Zato bo moj opis temu prizmerno obarvan.

Ali ni tedaj primerne nekaj avtorefleksije ob vseh teh praznovanjih petstoletnice “odkritja” Amerike? Med vsem drugim namreč zahodna civilizacija ob tem, pa če ji je prav ali ne, praznuje tudi iztrebitev milijonov Indijancev. Čemu tedaj sprenevedavo čudenje nad vsemi grozodejstvi, ki jih človeštvo še danes počne sebi in drugemu življenju na Zemlji, ko pa je samo v prvih petdesetih letih evropskega naseljevanja civiliziranim konkvistadorjem z naravnost nedoumljivo doslednostjo uspelo zmanjšati število Indijancev s 50 na 5 milijonov. Za človeka, prav zaradi nezmožnosti jasne opredelitve do zločinov v svoji preteklosti, tudi prihodnost ne more biti nič drugega kot ponavljanje preteklosti. Sedanjost pa tako govori sama zase.

Indijance so torej skoraj iztrebili, prav gotovo pa popolnoma marginalizirali. A vseeno njihovega duha niso mogli uničiti, dvomim, da ga kdaj sploh bodo. Tako Amerika ostaja tista čudna mešanica prav tega še živega duha Indijancev v nepregledni množici teles, belih, rdečih ali kakršnihkoli že, in pa grabežljivih rok vseh tistih, ki v Ameriko ne nehajo prihajati, iztiskajoč iz vsega, kar jim pride pod te roke, zase in samo zase kar največjo blaginjo. Velični konflikt torej med kustosmi in konkvistadorji, konflikt, ki je najočitnejša *ameriška manifestacija principa dualnosti* in ki to družbo zato še kako determinira. Z astrološko metaforiko povedano, gre za nikoli rešen zaplet saturnovskega spoštovanja do časa in prostora z jupitrovsko nepotešljivo slo po razširjanju in preseganju meja istega časa in prostora. Nikjer ga nisem tako močno začutil kot v Ameriki, kjer ob vsej brezobzirnosti do življenja drugega kot v opomin živijo tudi tisti, ki se znajo naravnati na bogate vibracije okolja. Naravnost idealen čas in kraj za soočenje s svojima sencama Saturna in Jupitra je zatorej ta Amerika.

O izobraževanju

Kmalu po prvem soočenju z Ameriko in njenimi izobraževalnim sistemom sem se začuden začel spraševati, kako to, da se ameriška tehnološka nadvlada - vsaj tedaj je šlo za nadvlado - ni zrcalila tudi v bistveno kakovostnejšem izobraževalnem sistemu, kot ga imamo denimo pri nas, oziroma, če obrnem vprašanje, kako to, da je kljub v povprečju ne preveč bleščočemu izobraževalnemu sistemu Amerika še vedno vodilna sila v svetu. Zdaj vem,

da je odgovor kaj preprost. Tako kot 5 odstotkov svetovnega prebivalstva, živečega v Ameriki, porabi tretjino svetovne energije in tako kot se je ameriški gospodarski vzpon sredi osemdesetih let financiral s tujim denarjem, tako se tudi dinamika ameriške družbe ohranja s stalnim prilivom priseljencev, tudi ali pa zlasti izobražencev. Za svoj način življenja pač potrebuje močno entropična ameriška družba velik pretok energije (v najširšem pomenu te besede), tako velik, kot ga sama nikakor ne zmore sproti ustvariti. Ali povedano še malo bolj sofisticirano, s *principom triade*: obstoj ameriške družbe, še več, njena propulzivnost - simetrija torej -, je mogoč samo z nenehnim prilivom novih ljudi, ki vanjo prihajajo odsanajat *ameriški sen*. Ta sen - akt restrikcije - ima namreč precej zvito lastnost, da bistveno močnejše deluje na ljudi, ki še niso imeli možnosti sanjati ga. Pa se tako že po dveh generacijah prišleki pomehkužijo (razen Židov seveda, vsem po trdoživosti znanega naroda) in odprejo pot novim prišlekom in novemu hrepenenju - aktu ekstenzije torej.

V ilustracijo samo ta podatek: med vsemi podiplomskimi študenti na naravoslovnih in tehniških smereh ameriških univerz je manj kot polovica Američanov.³ Jasno je torej, da brez tujih možganov Amerika že dolgo ne zmore več. Pa saj ji tudi ni treba. Celotni šolski sistem je, vključno z dodiplomskim izobraževanjem, v povprečju na kaj klavni ravni in, kar je najhujše, tako v nebo vpijoče neenak, da lahko imate maturanta, ki ne zna pisati in brati, in maturanta, ki mu je namenjena strma pot navzgor na kateri od elitnih ameriških univerz. Vendar pa se na podiplomski ravni te stvari popolnoma zasučejo in ameriške univerze nudijo izjemno kvaliteten podiplomski študij. Tako res ni čudno, da sem derej študentje z vsega sveta. Zelo preprosta, a sila učinkovita metoda: naj drugi opravijo vsa groba in dolgočasna dela, mi pa bomo poskrbeli za končno obdelavo. Ob tem pa, kot piše Johnatan Kozol (1991), kopice otrok v džungelskih razmerah os-

³ Sicer pa je med tujci kar precej študentov iz Slovenije. Ne vem ali kdo pri nas sploh ve za pravo število, za orientacijo pa naj povem, da je samo v Združenih državah Amerike in Kanadi na računalniško-informativno mrežo Rokpress - leta 1987 jo je upeljal Rok Sosič, podiplomski študent računalništva na **University of Utah** - ,ki posreduje sveže novice iz Slovenije, priključenih vsaj 150 ljudi, večinoma podiplomskih študentov na severnoameriških univerzah. Ali odgovorni ljudje po ministrstvih vedo za ves ta potencial?

novnih šol nekaterih gospodarsko in socialno uničenih mest ne le da ne morejo dobiti nikakršne izobrazbe, ampak v njih lahko najdejo samo veliko prezgodnjo smrt.

V Ameriki so žal tudi mesta drugačna od bleščečih ulic Los Angelesa, ki nam jih vešče projicirajo ameriške televizijske nadaljevanke. Denimo East St. Louis ob reki Mississippi v državi Illinois, mesto z 98 odstotki črncev - oziroma Afriških Američanov, kot se sedaj sprenevedajo "Evropski Američani" - brez otroških ambulant, a z največjo incidenco astme med ameriški otroki. Od leta 1987 je mesto brez komunalne službe in po smeteh se potikajo podgane "velike kot majhni psi" skupaj z množico brezposelnih in lačnih ljudi. Tretjina družin živi z manj kot 7500 dolarji letno, tri četrtine je odvisnih od takšne ali drugačne oblike socialne podpore. Edini neposreden stik z bližnjimi mesti, kjer živijo beli Američani, so odpadki, ki jih reka naplavlja iz tamkajšnjih tovarn. Ameriški Soweto, mu pravijo nekateri, odpad za nebelo populacijo Amerike. Povsem odveč je pripomba, da najpomembnejša dejavnost tamkajšnjih otrok ni šola, ampak golo preživetje. Srečni so že, če jim življenje prihrani usodo tiste 11-letne deklice, ki je poslana in pretepena do smrti obležala med kantami, polnimi nepobranih smeti. Vse to in še kaj več si lahko bralec prebere v že omenjeni Kozolovi knjigi.

Pa saj ni mogoče reči, da se ne trudijo. V nekatere vrtnice eksperimentalno vpeljujejo čisto zaresno umetnostno vzgojo in s tem razveseljujejo vse, ki menijo, da bi ta morala biti temeljni učni predmet. Ustanavljajo univerze z "mehkejšim" odnosom do okolja in alternativnimi programi, v katerih se kompetitivnost zamenjuje s kooperativnostjo. To resnično vnaša spremembe v zavesti ljudi, ki tam študirajo, tistih, ki tam predavajo, in celo onih, ki v takem okolju živijo. A vse to je vendarle tako malo. Koliko zaleže, ko na drugo stran tehtnice postavimo vse tiste obraze pogrešanih otrok, ki nemo zrejo s kartonov in so najverjetneje žalostno končali na dvorišču kakšne izdelovalnice pornografskih filmov. In koliko zaležejo vsi vrtci in univerze skupaj, ko si iz oči v oči z njimi stojijo dolge vrste brezposelnih veteranov Puščavskega viharja moledujoče proseč za kakršnokoli delo za malo hrane. Ne preveč, ali skoraj nič, še posebej, ko medrasni spopadi starih in novih prišlekov sklenejo krog na začetni točki temeljnega konflikta med varuhi zemlje in njenimi zavojevalci. Le da prvih, tistih z "rdečo ko-

žo", ni več v igri, za to, da bi jo imeli v posesti, se prerivajo samo še različne horde belih, črnih in rumenih osvajalcev.

O komunikaciji

Ali so morda vse te abruptne manifestacije nesrečne dualnosti ameriške družbe zvezane z izrazitimi in za mnoge Evropejce pretiranim poudarjanjem *principa individualnosti*? Čeprav znamo nekatere iz tega izvirajoče udobnosti prav lepo ceniti. Poskusite pri nas opraviti kakšno bančno transakcijo, recimo plačati iz tujine. Za vratom boste čutili nadležno sapo nestrpnih ljudi, ki bodo v tistih nekaj minutah zvedeli zvrhano mero podrobnosti o rečeh, ki naj bi spadale v vaše zasebno življenje. V Ameriki vas pri podobnem opravilu ne bo prav nihče motil, saj bodo druge stranke medtem disciplinirano stale meter ali dva za vami, za tisto značilno črto, navadno rumene barve. In to samo zato, ker je individualnost v Ameriki nadvse važna življenjska kategorija, iskanje osebne izpolnitve pa za Američane najpomembnejši opravke v življenju. Neposredno s tem je povezana - ne vem sicer, ali kot vzrok ali kot posledica - bistveno manjša avtoritarnost ameriške družbe. V primerjavi s slovensko ali pa kar katerokoli evropsko državo seveda. Morda zato, ker je Evropa prenaseljen in vase stisnjen, v svoje pretekle travme obrnjen in ujet, z neobvladljivo raznovrstnostjo prepreden kontinent, vodljiv samo s hiperorganiziranostjo vprašljive učinkovitosti, Amerika pa praktično še vedno brezmejno velika celina brez zgodovinskega spomina - prišleki so lastnega pustili onstran oceana, domačinom je izražanje njihovega omejeno na folklorno atrakcijo - naseljena z vsakovrstnimi avanturisti, ki jih notranje sile nikoli ne pustijo počivati, pa se zato histerično obrača v prihodnost in v mrzlično iskanje osebne sreče. Saj zato so se vsa ta newageovska gibanja osebnotne rasti, ki so izšla iz hipijevskih šestdesetih let, tako dobro prišla prav v Ameriki. Danes niso več važne nobene velike resnice, še manj teorije zguljenih mislecev o morebitnih poteh do takšnih resnic. Tisti poslednji kriterij so zgolj trenutki, ko si posameznik - ker postane telo premajhno duši - mora priznati, da je srečen. Kolikokrat na dan pa si kak Slovenec ali kaka Slovenka rečeta: Danes sem pa srečen/srečna. In kolikokrat se na drugi strani oceana sliši: Wow, I'm so happy today! In koliko-

krat nam kdo iskreno zaželi: Enjoy it! Tudi zato Američani radi povprašujejo Evropejce, kaj si o njih mislijo. In odgovor “Nice but somewhat naive” niti najmanj ne zmoti njihovega miru. Amerika je resda velika celina, diha pa veliko bolj globoko in polno kot Slovenija majhnih dimenzij. V povprečju je za Slovenca Murska Sobota bolj oddaljena od Kopra in predvsem teže dosegljiva kot za Američana iz San Francisca denimo New York. Za majhen denar se vsede v letalo in je tam spočit prej kot v petih urah. Pa še tega mu ni treba storiti. V San Franciscu preprosto sede za terminal in v nekaj sekundah se že lahko pogovarja z nekom v New Yorku. Če je miselna povezanost ameriške vzhodne in zahodne obale zato neizpodbitno dejstvo, ostajata slovenski vzhod in zahod še kako nepovezana. In ker se je ministrstvo za znanost, raje kot za slovensko računalniško omrežje odločilo za nakup superračunalnika, bo še nekaj časa tako.

In ko smo že pri komunikativnosti, gotovo ste že morali opaziti, da malokateri slovenski javni delavec, pa naj bo politik, direktor podjetja ali univerzitetni profesor, v govorn(išk)ih sposobnostih dosega raven svojih kolegov v tujini. Ali če smem biti vsaj malo nesramen: ne dosega niti ravni kakšne italijanske branjevke ali ameriškega brezdromca, ljudi z robov družbenega življenja torej. Astrologi zelo hitro poiščejo razlago za to. Porečejo, da so Američani in Italijani pod varstvom Dvojčkov in z njimi se v komunikaciji Slovenci pod skrbnim varstvom Device pač ne morejo meriti. Naj bo to res ali ne, ena od stvari, ki so se me ob prvem soočenju z Ameriko najbolj dotaknile, je bila prav njihova neposrednost v komunikaciji. Pozdravljanje tujcev na ulici, prijazni in veseli vozniki lokalnih avtobusov, ki so vsakemu voščili dober dan in ga povprašali po počutju, pa sproščeni pogovori s čakajočimi v vrsti pred blagajno supermarketov. Same reči, ki se v Evropi na istem mestu vse naenkrat preprosto ne dogajajo. Premišljujem zato, kako potrebno bi bilo v Sloveniji, kar z dekretom izobraževalnega ministrstva, če ne gre drugače, v šole vpeljati predmet, recimo *Odperta komunikacija*, kjer bi se otrokom dopuščalo povsem svobodno in nezavito izražanje njihovih razmišljanj in čutenj. Brez ocen seveda, najbrž tega ni potrebno posebej poudariti. V zadnjih časih sicer poslušamo, kako da je Slovenija varna in odprta. Mor-da, nikakor pa to ne velja za njene prebivalce.

V matematiki obstaja vsaj za matematike zanimiva trditev o krogu in ravnini z dodano neskon-

čno točko. Oba dela, ki ju krog izreže iz ravnine, sta ekvivalentna, pravi v poljudnem jeziku trditev. Zunanost se sicer zdi obširnejša, neskončna, toda vsaka točka v tej zunanosti ima svoj ekvivalent v neki točki notranosti in je zato ni prav nič več kot le navidezno omejene notranosti. Sproščena, neposredna komunikacija je tedaj zavedanje te istosti, saj zunanost prepozna kot zrcalno sliko notranosti. Pogovor z drugim je potem hkrati tudi pogovor s samim seboj in zrenje vase navrže obilo možnosti za interpretacijo sveta, v katerem živimo. Namesto nemočnega širjenja rok navzven proti tisti neoprijemljivi neskončni točki, ki jo ljudje tako radi istovetijo z Bogom, bo pogovor s središčem kroga pokazal avtentično individualno sliko Boga. To pa je eden od načinov zadovoljevanja ameriške potrebe po sreči in komunikaciji. Tudi zato so si v tistih kalifornijskih laboratorijih, od koder vedno pride kaj novega, izmislili tako čisto posebno mamilo, ecstasy popularno imenovano. Nanj prisegajo mnogi kvalificirani in nekvalificirani terapevti, izobraženi v klasičnih miselnih paradigmah, pa tisti, ki se raje držijo aksiomov new agea. In ga dajejo klientom in pacientom z najrazličnejšimi težavami, kot radi rečejo, *pretrgane komunikacije s samim seboj*. Kot soma v Krasnem novem svetu Aldousa Huxleya. Žal ga, kot vedno v takih primerih ne dobijo tisti, ki so ga najbolj potrebni. Na primer kakšni politiki. Tudi pri nas.

In zato Američani tako radi hodijo na terapije vseh vrst. Od najbolj klasičnih obiskov pri osebnem psihiatru do skupinskih in individualnih srečanj bolj neortodoksne narave. V tem pa je skupna njihova močno izražena želja po tem, da v sebi in o sebi odkrijejo nekaj novega. Tisto nekaj je vselej želja po razrešitvi notranjih travm in vedno tudi delitev izkustev z drugimi v skupini. Nič nenavadnega pravzaprav. Tudi pri nas imamo zelo dodelane tovrstne terapevtske mehanizme. Le da je naša slika natančen negativ njihove. Velikodušno omogočamo javne brezplačne terapije in pri njih, če želimo ali ne, sodelujemo. V mislih imam vse vrste sestankov, omizja in podobne tribune, kjer sodelujoči ubesedujejo svoje travme. Za to so celo plačani, mi pa jih moramo poslušati. Hkrati njihove katarze nikoli ne dočakamo, svoje vozle pridno vežejo iz sestanka v sestaneke.

Zelo pomembna postaja na poti do osebne sreče je za Američana kar najhitreje razčiščen odnos do staršev, predvsem *matere*. Povprečnim ev-

ropskim očem se sicer vse skupaj kaže kot svojevrstna obsedenost, saj je v celinski Evropi kult matere pač nekaj, kar si večina ljudi z bolj ali manj lahkim srcem vzame v nahrbtnik. V Ameriki ostaja čimprejšnja redefinicija odnosa med materjo in otroki - ko

tržnici, nemogoče srečati suveren izraz nezavrte ženske energije. Povsod drugod, pa naj bo to v administraciji ali med študentkami kakšnega značilno ženskega študija, je ta energija po moško kontrolirana. In zato samo potlačen izraz tiste značilno moške energije nogometnega stadiona, pivnice ali pa zelo pomembne seje kakšne politične stranke. To, da je svobodne vibracije ženske energije v Ameriki vsaj tu pa tam mogoče zaslediti, utegne biti poleg že omenjenega tudi posledica šestdesetih let. Tako kot so otroci cvetja svojevrsten prenos vojne naveličanih genov vojakov, ki so se vrnili domov, so zdaj njihovi otroci izraz naveličanosti nad v tistih letih pretiranim čaščenjem matere zemlje.

In ko smo že pri tistem obdobju, nekdanj kontroverzna osebnost svobodnih poskusov z LSD sredi šestdesetih let, bivši harvardski profesor Timothy Leary je v osemdesetih letih veliko potoval po Ameriki in drugod po svetu ter med drugim razglašal izum osebnega računalnika za novo revolucijo in možno rešitev človeštva. Kot se je sam izrazil: osebni računalnik je zavest razširjujoča droga osemdesetih let. Nedvomno so PC potencialno osvobajajoči, saj uporabniku omogočajo neodvisen dostop do informacij. Od tu do nepotrebnosti raznoraznih voditeljev pa je tedaj le še korak. Ima pa ta razmislek majhno napako. Kolikim ljudem namreč so te potencialne osvobajajoče možnosti, ki jih ponuja PC, sploh dostopne. Tistim otrokom, o katerih piše Johnatan Kozol (Kozol, 1991), gotovo ne.

Slika 1

ti odrastejo, seveda - imperativ za svobodno življenje v svetu odraslih. In morda tudi zato ni tako kot pri nas, kjer je, razen morda med branjevkami na

In še o najpomembnejšem

Jeseni leta 1990 sem v Londonu teden dni preživel na koncertih kulture kalifornijske skupine

Grateful Dead, ki je bila tam končevala svojo evropsko turnejo. Ob opazovanju tiste trume več tisoč Američanov, ki so za ves mesec prileteli v Evropo samo zato, da bi sledili tej svojevrstni reinkarnaciji trubadurjev in Indijancev, ni bilo potrebno veliko miselnega napora za ugotovitev, da bi bila največja turistična naložba in najboljša promocija Slovenije v Ameriki prav organizacija koncerta skupine pri nas. Resda za toliko ljudi ustreznih hotelskih zmogljivosti nima noben kraj v Sloveniji, gotovo pa bi bila to edina možnost, da pripeljemo v Slovenijo Kacinovih deset tisoč ameriških turistov in pridemo na zemljevid sveta. Vsaj v ameriških očeh. In to brez dragih promocijskih ministrovih potovanj po Ameriki. Ki, to bi že moralo biti jasno vsem, niso in nikoli ne bodo obrodila nikakršnega sadu. Sploh pa, če imajo razni slovenski emisarji še vedno povsod po svetu velike težave pri dopovedovanju sogovornikom, kje Slovenija pravzaprav je, kajti sam jih na koncertu *Graetful Dead* za lanskoletni haloween v Oaklandu ob zbiranju podpisov za priznanje neodvisnosti Slovenije nisem imel tako malo.

Če je res, kot trdijo nekateri, da pravzaprav ime izbere svojega nosilca, potem ime *Graetful Dead*, ki si ga je peterica glasbenikov nadela leta 1965, ne more biti nobeno naključje. Saj poznate tisto, med bolj in tudi manj prepričanimi okultniki priljubljeno metodo iskanja odgovora na kakšno zapleteno življenjsko vprašanje. Torej izbere se neka knjiga, ki nam je še kar pri srcu, in se odpre kar tako na slepo srečo, z mislijo na zastavljeno vprašanje. Pa se izkaže, da nam tista naključno odprta stran odkrije morebitne poti iz zapleta, v katerem smo se znašli. Kot je mogoče prebrati v (*Greatful Dead*, 1990), naj bi se člani skupine neko novembrsko popoldne leta 1965 zbrali zato, da bi zamenjali staro ime *Warlocks*, ki so ga delili še z eno rock skupino. Pa so odprli Funk & Wagnallov slovar in iz meglice črkovanja se je izvilo samo dvoje besed: *Grateful Dead*. Navezovali sta se na legendo o hvaležnem mrtvecu - *The Graetful Dead legend* (Geroud, 1980) - ki jo poznajo malodane vse postegiptovske kulture. Analiza mitoloških vsebin nekaterih balad in pravljic namreč pokaže, kako pogosto je vpletanje te legende, po kateri junak zgodbe navadno pride v neko mesto, kjer naleti na skupino ljudi, ki nočejo pokopati človeka, ker pred smrtjo ni poravnal svojih neplačanih dolgov. Junak s svojim zadnjim denarjem plača dolgove in tako poskrbi za pogreb nesrečneža. Nato mesto zapusti in na nad-

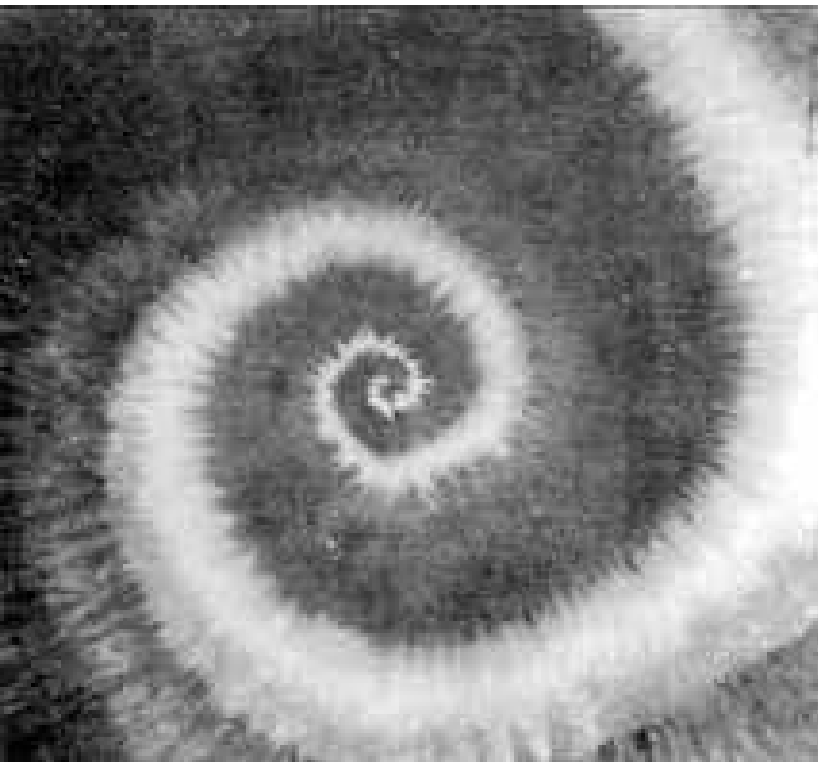
aljni poti sreča neznanca, ki mu na različne načine pomaga iz težav. Pred koncem zgodbe se skrivnostni neznanec razodene kot tisti, ki mu je junak omogočil pošten pogreb, kot hvaležni mrtvec torej.

Ta preprosta, a univerzalna ideja govori torej o cikličnosti življenja in smrti, o njunem ravnovesju, o dajanju in sprejemanju, o življenjski poti in o različnih načinih potovanja po njej. Ima pa tudi svoj vizualni ekvivalent. Zraven 26. kvartine angleške verzije Rubijatov⁴ Omarja Hajama je vgravidan skelet, kronan z vencem vrtnic. Nedvomno cikel *Življenje/smrt/Življenje*. Iz te slike izvira odtlej nezamenljiv logo celotne scene *Graetful Dead* (glej Sliko 1). Scena pa je sila pisana in po sedemindvajsetih letih vsaj tako pri življenju kot na svojem začetku v viharinih šestdesetih letih. Predvsem pa ta scena sploh ni podobna dogajanjem v zvezi z drugimi skupinami, ki so si za svoj medij izbrale rock glasbo. Bolj spominja na odrgane in nepretrgane zabave velike družine ali pa še raje na ponavljajoče se obrede v svoj svet odmaknjene plemena. Nepogrešljiv del scene so, seveda poleg samih glasbenikov, predvsem deadhead, ti idiosinkratični privrženci njihove glasbe in sooblikovalci celotne *filozofije Graetful Dead*. Zaradi njih scena ne zaduha samo ob koncertih - plošč skupina tako skorajda ne izdaja -, ampak živi zelo dejavno življenje tudi ves čas med posameznimi koncerti. Ta ciklični celoletni obred se prične (ali pa konča, odvisno od zornega kota) z novoletnimi koncerti nekje v okolici domačega San Francisca in nadaljuje s približno petdesetimi koncerti počez po Ameriki ter kdaj pa kdaj tudi zunaj nje. Kjerkoli se skupina pojavi, ji deadsi zvesto sledijo. Pa če je to Alaska, Egipt, Evropa ali pa morda zgolj vzhodna ameriška obala. V tisočih. Njihova taborjenja pred koncertnimi prizorišči, ki še najbolje izpričujejo ta srečni spoj duha trubadurjev in Indijancev, po barvitosti in medsebojni strpnosti morda presegaajo samo še vsakoletna srečanja, imenovana *Rainbow Tribe Gatherings*, zbori vse tiste množice različnih skupin in posameznikov, ki hočejo živeti new age še pred začetkom novega tisočletja.

V času do naslednjega koncerta si to urbano pleme deadsov krajša čas z grmadenjem na tisoče ur posnetkov preteklih koncertov - *Graetful Dead*

⁴ *Oh come with old Khayyam, and leave the Wise
To talk: one thing is certain, that life flies:
One thing is certain, and the rest is Lies:
The Flower that once has blown for ever dies.*

je edina skupina, ki snemanje dovoljuje kadarkoli, komurkoli in kjerkoli. In pa seveda s povsem vsakdanjim življenjem - mimogrede, v njem je v povprečju več ljudi z visoko izobrazbo kot med regularno populacijo - kar med drugim pomeni tudi ukvarjanje s *tie dye artom*, od Indijancev prevzetim načinom barvanja blaga, pri katerem se, z različnimi triki vezanja in pregibanja ter hkratnega barvanja blaga, doseže fantastičen učinek živobarvnih mavričnih kombinacij vseh mogočih vzorcev (glej Sliki 2 in 3). Teh je poln sejmski prostor pred koncertno dvorano in polne so jih obleke na ljudeh v sami dvorani.

Slika 2

Kjer sta ob vsej tej živopisno mavrični različnosti popolnoma odsotna alkohol in kakršnokoli nasilje. Ozračje je tam še najbližje udejanjenju avtentičnega Dionizovega mita, kot ga opisuje ameriški psiholog Robert A. Johnson (Johnson, 1987), čigar razmišljanja so, če prav razumem, v Ameriki trenutno zelo *in*. Za človeka, navajenega naših zapitih rockovskih koncertov, vse skupaj zares deluje kot dogajanje na drugem planetu. In potem se nujno vpraša, kako to? Odgovor ni težak in bržkone tiči v že nekajkrat

omenjeni filozofiji scene Graetful Dead. Poskusimo jo na tem mestu strniti v tri sicer nikjer zapisane aksiome:

- *prvič*, nesramežljivo čaščenje življenja kot mističnega dogodka, ki lahko vzbuja samo iskreno čudenje in veselje;
- *drugič*, ugotovitev, da je to veselje najlepše deliti z drugimi živimi bitji, še posebej, če imajo do življenja vsaj približno podoben odnos;
- in *tretjič*, zahvala planetu Zemlji, ki to življenje fizično omogoča.

V tej luči postane veliko stvari jasnejših. Ob vsem že povedanem tudi ekološko obarvane dejavnosti, ki so morda dosegle vrhunec z vrsto dobrodelnih koncertov pred tremi leti v Madison Square Gardnu v New Yorku. Ves izkupiček - deadi so dajali po 50 dolarjev namesto običajnih 20 na večer - je pripadel kalifornijskim *grassroots* organizacijam *Rainforest Action Network* in *Cultural Survival*, katerih dejavnosti so osredotočene na ohranitev tropskih gozdov in vsega, kar je še živega v njih.

In prav zato je celoten pojav *Graetful Dead* kako skladen z vsemi tistimi dogajanjmi, ki se v zadnjem času tako rado opisujejo z besedama *new age*. Tudi če pustimo v nemar golo željo po lepši prihodnosti, ki je stalnica v človekovi zgodovini, nam intenzivnost časa, v katerem živimo, daje slutiti, da ti dve besedi le ne opisujeta praznega hrepenenja.

A prevečkrat sem v tem sestavku že uporabil izraz *new age*, da ga ne bi na tem mestu vsaj poskusil definirati. Nekako po dveh tirih gredo razmišljanja o tem, kaj naj bi *new age* pravzaprav bil. Po mnenju nekaterih je to zgolj drugo ime za vse tisto, kar poimenujejo postmodernizem. Problem pa je, da s postmodernizmom označujejo slovo od nam znanega in urejenega sveta in ob tem nujno porajajoč se strah pred še ne povsem definiranim novim; zategadelj naj bi to novo obdobje opredeljevalo mešanje vsega in vsakogar, kaos skratka. Po mnenju

drugih naj bi pri new ageu šlo za posebno substilnost do vsega transcendentnega, za porajanje neke nove kozmične dojemljivosti menda.

Prvi se motijo zato, ker ob kaotičnosti vmesnega obdobja ne morejo doumeti, da mu sledi red, pa naj se nam ta iz zornega kota minevajočega časa kaže še tako urejen. Drugi zato, ker nobena kozmična dojemljivost, naj bo še tako nova, intenzivna in globoka, ne more biti smisel življenja na Zemlji, lahko je le njegovo dopolnilo. Vse se bo tedaj nedvomno dogajalo na trdnih tleh. In se je tam tudi začelo, če ne prej, potem s tisto neporabljeno energijo ob koncu vietnamske vojne, ki se je tam v Ameriki razpršila v množico dejavnosti. Nadvse raznolikih po obliki in vsebini, a s skupnim iskanjem tistega posebnega prostora majhnih osebnih sreč, katerega odkritje šele omogoči osebno reafirmacijo in osvobodeno komunikacijo z drugimi. Ravno to iskanje notranje duhovne svobode botruje poplavi vseh vrst duhovnih praks vzhodnega in zahodnega izvora. Tudi pri nas, zlasti zdaj, ko je čas temu tako naklonjen, po emancipaciji celotne skupnosti na prostoru Slovenije. Lahko bi rekli, da ta čas bolj kot drugi ve, da je za medsebojno komunikacijo dveh posameznikov potrebno najprej spoštovanje medsebojnih razlik, kajti tako se potrjuje ta razločljiva individualiteta, in šele nato iskanje podobnosti za osmiselitev sobivanja in utrjevanje občutka pripadnosti. Notranja svoboda, ki omogoča neobremenjeno komunikacijo z drugimi, torej. To pa je najbrž edini smisel naših zemeljskih inkarnacij.

Vse doslej povedano nakazuje tudi razloge odpora cerkvene oligarhije do pojavov new agea. Ta namreč brez zadržkov sega v doslej samo njen prostor transcendentnega. Velika raznolikost, ki jo vsaka oblast dopušča v prostoru vidnega zunanje sveta, bognečaj, da bi se prenesla v tisti nevidni svet notranjega življenja vsakega posameznika. Kontrole in manipulacije oblasti različnost zunanje sveta ne ogroža, še kako subverzivna pa je vsaj potencialno osvobajajoča moč različnosti notranje sveta.

Pogled na new age iz astrološkega zornega kota pa bo razkril, da se vse skriva v prehodu iz dveh tisočletij obskurnega in zlasti zmedenega časa Rib v prav tako dolgo obdobje Vodnarja - baje svobodomiselnega humanista. In ker se vse, kar je s tem povezano, suče okoli nespornega vladarja Urana, tega nenavadnega povezovalca prastarega in ultranovega, tistih pozabljenih modrosti že davno pre-

tekle zgodovine in še ne prav dobro razumljene moderne znanosti, ni odveč misel, da se nam obetajo prav bizarni časi spajanja preteklosti in prihodnosti. V katerih bo vsak dobil svojo dolgo iskano lekcijo. To pa bi lahko vedeli, če bi znali slediti stari, doslej vse prenerodno interpretiranim prerokbam. Kdor se spomni tiste viharne jeseni 1989, ko je bil v Sloveniji narejen prvi formalni korak preloma z Jugoslavijo, v Vzhodni Evropi so kot domine padale komunistične oblasti, v Ameriki, no bolj natančno v Kaliforniji, pa so se temeljito zatresla tla, bo vedel tudi, da vsega tega nihče ni znal prav predvideti. Pravzaprav skoraj nihče oziroma vsaj tisti ne, ki so za takšna predvidevanja plačani. Njihova zrenja v prihodnost, obremenjena z aksiomi poslavljajoče se dobe, ne presežejo ravni klavnih eksperimentiranj. In kar je po svoje tragikomično, niso kos prerokbam raznih intuitivcev, ki se jim tako rade lepijo etikete šarlatanstva. Kaj drugega naj si mislimo o vseh tistih družbenih teoretičnih in tudi praktičnih, ki se jim padec berlinskega zidu in podobnih trdnjav in držav majavih temeljev še v sanjah ni prikazoval. Zraven pa je že vsak dovolj samozavesten astrolog te reči ne le sanjal, pač pa tudi napovedoval. Tudi in predvsem to je new age. To, da je morala Slovenija postati neodvisna država in se tako odpovedati večnim tožbam nad svojo neprizanesljivo usodo. In to, da je moral večkrat v oblakih tičečo Kalifornijo potres fizično stresti in spomniti, da je vendarle še vedno del Zemlje. Dasiprav je res, da so se nanj odzvali prav po kalifornijski. Omislili so si majice z napisom "7,1 wow" in se večinoma prepustili življenju, kot da se ne bi nič zgodilo. Tako kot se nekateri Slovenci še danes ne zavedajo povsem, da živijo v neodvisni in mednarodno priznani državi.

Tudi v Santa Cruzu, prvem večjem mestu v bližini epicentra potresa, se kaj dosti ni spremenilo. Ko sem se tja vrnil po nekaj letih, so me na potres spominjale še vedno neodstranjene ruševine v središču mesta. Sicer pa se je življenje odvijalo s tisto kalifornijsko lagodnostjo, pomešano s trenutki nenadnih lucidnosti. Utrip mestu še vedno dajejo univerza in vsi tisti posebnosti, ki so si ta kraj izbrali za domovanje. Tudi zato, ker je to kraj z močno lokalno samoupravo. Zaradi njih in lokalne veje zelene stranke - ki seveda z inertnostjo kakšne zelene stranke Slovenije ne more imeti nikakršne zveze - velikim korporacijam, ki že od leta 1985 poskušajo dobiti pravice za črpanje nafte v bližnjem zalivu, še vedno ni uspelo, saj so jih lokalni prebivalci na refe-

rendumu spet potokli. Sicer pa so zeleni v Kaliforniji končno presegli mejo 80 tisoč registriranih članov, kar jim daje možnost imenovanja svojega kandidata na bližnjih volitvah. Do tu vse lepo in prav, nesramno pa me je ozemljila neprijetna resnica o izgubljanju nekdanje narave tamkajšnje univerze.

Ustanovljena sredi šestdesetih let kot kampus *University of California* - popularno okrajšano UCSC - na ranču nad mestom med gozdovi rdečih iglavcev, se je ta univerza še v poznih osemdesetih letih obdržala kot alternativa ameriškemu tipu tekmovalne univerze, kot ustanova torej, kjer poteka kakovostna intelektualna interakcija, hkrati pa se ohranja kar največ človeške toplote v medsebojnih

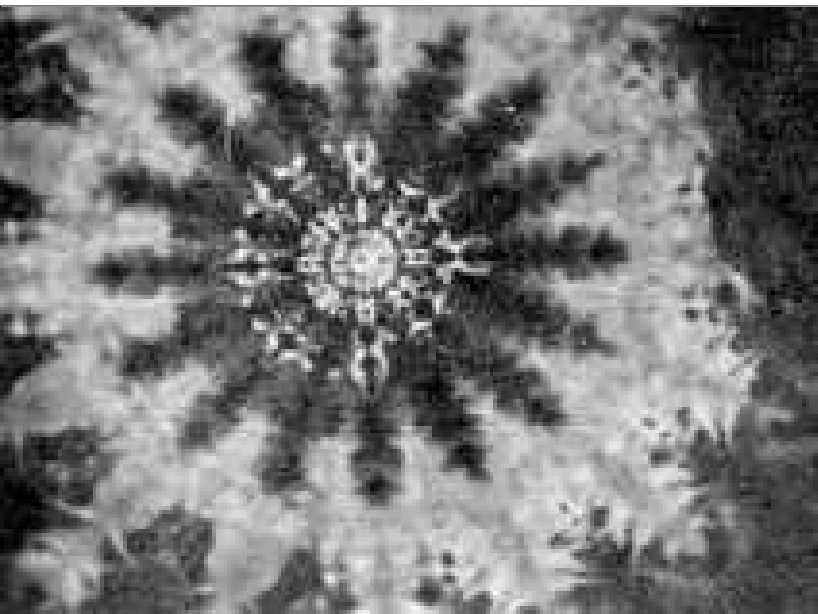
štejem zraven. Kopica kinodvoran, klubov, kjer se vrstijo koncerti praktično vseh možnih glasbenih zvrsti, trgovin z etničnimi oblačili in izdelki tujih kultur, lokalnega teatra na univerzi, farm biodinamičnega kmetijstva pa množica alternativnih trgovin z živilskimi izdelki zaokrožata podobo mesta, kjer se je mehka intelektualnost univerze ujela z blagostjo primorskega življenja, kjer se je kulturna širina univerzitetnega okolja spojila s strpnostjo do izražanja individualnih različnosti v mestu samem. Santa Cruz je univerzitetno mesto s 45 tisoč ljudmi in 9 tisoč študentov, ki pa je ohranilo prvotno naravo obmorskega turističnega kraja.

Vsega tega ne pripovedujem iz kakšne silne želje po petju hvalnic temu mestu, pač pa le za osvetlitev ozadja mojega nezadovoljstva, ko sem preteklo zimo nedvoumno spoznal, da se je tudi na to univerzo prikradlo linearno razmišljanje velikih korporacij. Kljub skoraj stoodstotnemu nasprotovanju študentov niso nehali širiti univerze. Ti linearneži in njihove oprode so posekali zajeten kos gozda nad univerzo, *Elfland* imenovano Deželo škratov mističnega pomena in namena po pričevanju starih Indijancev. Perfidno so za dan sekanja izbrali prvi dan božičnih počitnic, ko je velika večina študentov že odšla domov. Tako da se je na prizorišču seveda zbralo bistveno manj protestnikov, kot bi se jih med semestrom. Z njimi so potem zlahka opravili, najbolj raz-

borite pa uklenili in zaprli. In uničili Deželo škratov. Zelo nespametno dejanje, to bi vam znali povedati ne le tam, ampak tudi na Slovenskem. Le na pravo osebo bi se bilo treba obrniti in jo povprašati. O škratih namreč.

Za zaključek

Potem, ko sem že oddal ta zapis, sem se v Kaliforniji nenadejano znašel še v času ameriških volitev. In doživel silno navdušenje, vsaj v tistih krogih, znotraj katerih se tam običajno gibljem. To navdušenje je bilo bolj kot v Clintonovi zmagi poro-

Slika 3

odnosih, v odnosu do okolja in do ljudi, ki v mestu prebivajo. Mesto in univerza sta bila zraščena, tako da so se karakteristike mesta ohranjale kljub nenehnemu oplajanju z vplivi univerzitetnega okolja. Univerza je v mesto pripeljala povsem določeno strukturo ljudi s specifičnimi potrebami in navadami. Od tod razmah storitvenih dejavnosti: tistih za najširše množice ter onih, ki zadovoljujejo povsem individualne potrebe različnih mestnih posebnikov. Ki jih ne manjka. Če nič drugega, je Santa Cruz poleg bližnjega Berkeleya slej ko prej mesto z največjo gostoto deadheadov na kvadratni meter. Tudi če študentov, ki so že tako ortodoksni newageovci, ne

jeno v zgodovinskem koraku - kot pravijo v že omenjenih krogih - izvolitev dveh žensk za kalifornijska senatorja. Srečen zaradi takšnega razpleta volitev, je zdravnik iz ene od bolnic verige *Kaiser*; San Rafaelu, naslednjega dne prišel v službo v *tie dye* majici. Rekel je, da zato, da bi malo ponagajal dvema kolegoma, prepričanima zagovornikoma Bushove Amerike. Pa ju ni bilo, ker sta razočarana zaradi poraza vzela bolniški dopust do konca tedna.

Tako lahko prav za konec kot Slovenec samo vzdihnem in si rečem, da je preprosto in enostavno biti liberallec v Ameriki. Tam je ta drža, v matematičnem jeziku povedano, pač zelo dobro definirana.

And when I die, please bury me deep and put two speakers at my feet, and lay a rose beside my head and please turn on the Graetful Dead.

(A Bay area Deadhed, 1987)

Dragan Marušič, izredni profesor za algebro in diskretno matematiko na Oddelku za matematiko, Pedagoške fakultete, Univerze v Ljubljani.

LITERATURA

*Gerould, Gordon Hall (1980): **The graetful dead**, Publications for the Folk-lore Society, D. Nutt, London.*

*Greatful Dead (1990) - **Twenty five years**, Graetful Dead Merchandising.*

*Jackson, Blair (1983): **Grateful Dead - The Music Never Stopped**, Plexus Publishing Ltd, London.*

*Johnson, Robert A. (1987): **Ectasy - Understanding the psychology of joy**, Harper & Row, San Francisco.*

*Kozol, Johnatan (1991): **Savage inequalities - Children in America's school**, Crown Publisher Inc., New York.*